

Sari Kyttä

SIJAISHUOLTOYKSIKKÖJEN
TOIMINTA
JA
SIJAISHUOLTOREKISTERIT

Opinnäytetyö
Sosionomin koulutusohjelma

Marraskuu 2011

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU <small>Mikkeli University of Applied Sciences</small>	Opinnäytetyön päivämäärä 23.11.2011
Tekijä(t) Sari Kytä	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)
Nimeke Sijaishuoltoyksiköiden toiminta ja sijaishuoltorekisterit	
Tiivistelmä Kuntien seutuyhteistyönä maakuntiin on muodostettu sijaishuoltoyksiköitä. Sijaishuoltoyksiköiden on tarkoitus hankkia tietoja lastensuojelun palveluista alueella ja ohjata yksityistä palveluntarjontaa. Tärkeänä osana sijaishuoltoyksikön toiminnassa on hankkeiden suunnittelu ja sijaisperheiden koulutus sekä valmennus. Tämän lisäksi sijaishuoltoyksiköt ylläpitävät sijaishuoltorekistereitä, joihin on kerätty tietoja alueella toimivista sijaishuoltopaikoista. Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää ja kuvailla olemassa olevien sijaishuoltoyksiköiden toimintaperiaatteita ja sijaishuoltorekisterin ylläpitämistä. Teoriaosuudessa avataan lastensuojelun lainsäädäntöä, huostaanottoa, sijaishuoltoa ja perhehoitoa. Lisäksi käsiteltiin sijaishuollon laatua ja moniammatillista yhteistyötä lastensuojelutyön näkökulmasta. Opinnäytetyön aineiston keruumenetelmänä käytettiin teemahaastatteluja. Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Haastattelut nauhoitettiin ja haastatteluaineisto teemoiteltiin. Opinnäytetyössä tuli esille, että sijaishuoltoyksiköiden haasteena on pysyvien yhteistyökumppaneiden ja työkäytäntöjen vakiinnuttaminen. Selvityksessä kävi ilmi, että kuntien sosiaalityöntekijät ovat ylityöllistettyjä. Sijaishuollon sosiaalityöntekijöinä toimii paljon epäpäteviä työntekijöitä ja vaihtuvuus on suurta. Voimavarojen yhdistäminen useamman kunnan kesken voisi olla ratkaisu resurssipulaan. Sijaishuoltorekisterin keskittäminen yhteen paikkaan tuo etuja sosiaalityöntekijöille valittaessa sijaishuoltopaikkaa. Sijaishuoltorekisterin ylläpitämisen haasteeksi opinnäytettä tehdessä osoittautui kuntien sitoutumattomuus ja rahoitus. Yksiköiden toimiessa hankerahoituksilla toiminta on lyhytjänteistä ja jaksotettua. Jatkotutkimusaiheena voisi tutkia Etelä-Savon sijaishuoltoyksikön ja sijaishuoltorekisterin perustamiseen liittyviä kysymyksiä. Mielenkiintoista olisi verrata pitkään toimineen yksikön ja vastaperustetun yksikön eroavaisuuksia.	
Asiasanat (avainsanat) lastensuojelu, sijaishuolto, sijaishuoltoyksikkö	
Sivumäärä 34+1	Kieli suomi
URN	
ohjaavan opettajan nimi Johanna Hirvonen	Opinnäytetyön toimeksiantaja

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 23.11.2011	
Author(s) Sari Kyyttä		Degree programme and option Degree programme in Social Services, Bachelor of Social Services	
Name of the bachelor's thesis Activities of substitute care units and foster care registers			
Abstract The border cooperation of municipalities has established substitute care units in provinces. Substitute care aims to obtain information about child protection services in the region and to guide the privatization of service provision. An important part of the substitute care activity is the design of projects and foster training and coaching. In addition, the substitute care aims maintain a foster care register, which has collected information on the operating of foster care places in the area. The aim of this thesis is to examine and describe the existing operating principles of substitute care and maintenance of the foster care register. As the thesis data collection method I used theme interviews. The research is qualitative research. The interviews were recorded, and interview material was organised by themes. The theory part deal with child protection, substitute care quality management, and multi-professional co-operation in child protection. I open the child protection legislation, taking into care, foster care and family care. The results show that substitute care is a permanent challenge for the partners and the establishment of working practices. The study revealed that the local social workers are overworked. In foster care there are a lot of unskilled workers, and a high turnover rate. The pooling of resources among the several municipalities could be a solution to resource shortage. Foster care register in one location will bring benefits to in the selection of foster care place. Challenges in maintaining foster care register seem to be the funding and lack of commitment of municipalities. Units acting in project funding are short-sighted and segmented. The topic for further research would be to investigate the South Savo foster care registers substitute care and the establishment of related issues. It would be interesting to compare the differences of a unit with a long history and the newly formed unit.			
Subject headings, (keywords) child welfare, foster care, substitute care			
Pages 34+ app 1 p.		Language Finnish	
URN			
Remarks, notes on appendices			
Tutor Johanna Hirvonen		Bachelor's thesis assigned by	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	2
2 SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELUSSA.....	3
2.1 Lastensuojelulaki.....	3
2.2 Huostaanotto	4
2.3 Sijaishuolto.....	5
2.4 Perhehoito	7
3 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ LASTENSUOJELUSSA.....	8
3.1 Moniammatillisen yhteistyön käsite	8
3.2 Moniammatillinen asiantuntijuus.....	9
3.3 Dialogi asiakassuhteessa	10
4 SEUTUYHTEISTYÖ LASTENSUOJELUSSA.....	11
5 LASTENSUOJELUN LAATUKRITEERIT	16
5.1 Laadunhallinta.....	16
5.2 Laadun arviointi	18
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
6.1 Tutkimusongelma.....	19
6.2 Tutkimusmenetelmät.....	19
6.3 Aineiston käsittely.....	20
6.4 Tulosten yleistettävyys ja luotettavuus	21
7.1 Organisointi, kattavuus ja perustaminen	22
7.2 Käytännön kokemukset ja kustannusrakenteet	24
7.3 Toiminnan periaatteet.....	25
8 POHDINTA	30
LÄHTEET	33
LIITE	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on sijaishuoltoyksikköjen toiminta ja niiden ylläpitämät sijaishuoltorekisterit. Työskentelen perhekodissa ja halusin opinnäytetyöni aiheeksi sellaisen, josta voisin saada omaan työhöni jotain uusia näkökulmia tai syvällisempiä näkemyksiä sijaishuollon kentästä. Sijaishuoltoyksiköiden työntekijöiden kanssa olen ollut sijoitusten yhteydessä tekemisissä ja halusin hiukan perusteellisemmin paneutua yksiköiden organisointitapoihin ja saada tietoa sijaishuoltorekistereiden tehtävistä sekä kokemuksista niiden käytöstä.

Kuntien seutuyhteistyönä maakuntiin on muodostettu sijaishuoltoyksiköitä. Sijaishuoltoyksiköiden on tarkoitus hankkia tietoja lastensuojelun palveluista alueella ja ohjata yksityistä palveluntarjontaa. Tärkeänä osana sijaishuoltoyksikön toiminnassa on hankkeiden suunnittelu ja sijaisperheiden koulutus sekä valmennus. Sijaishuoltoyksikön työntekijöiden tulee hallita sijaishuollon koko kenttä hyvin. Sijaishuoltoköissä on rekisterit, joihin on kerätty tiedot sijaisperheistä ja yksityisistä palveluntuottajista. Sijaishuoltoyksiköiden työntekijöiden tutustuminen erilaisiin sijaishuoltopaikkoihin on ensiarvoisen tärkeää, jotta sijoitetuille voidaan turvata heille sopiva sijaishuoltopaikka. Lastensuojelulain mukaan sijaishuoltopaikkaa lapselle valittaessa tulee ottaa huomioon lapsen omat tarpeet ja valita sijaishuoltopaikka sen mukaan joka parhaiten vastaa hänen tarpeisiinsa.

Perhekotimme oli muutama vuosi sitten mukana Etelä- Savon lastensuojelun sijaishuollon laatuhankkeessa (Ella). Ella-hankkeen tavoitteena oli edistää lastensuojelun sijaishuollon kehittämistyötä koulutuksen ja yhteisen työskentelyn avulla. Tämän jälkeen Etelä-Savossa on käynnistynyt Kaste-ohjelma, joka on sosiaali- ja terveysministeriön lakisääteinen strateginen ohjausväline valtakunnallisen sosiaali- ja terveystoimen johtamiseen. Tavoitteena ohjelmassa on hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden lisääntyminen, syrjäytymisen väheneminen, hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen. Edellä mainittujen asioiden lisäksi Kaste-ohjelman tavoitteena on alueellisten erojen kaventuminen ja palvelujen laadun, vaikuttavuuden ja saatavuuden parantuminen.

Kaste-ohjelmassa on kuusi teema-aluetta ja yksi niistä on lasten, nuorten ja perheiden palveluiden uudistaminen. Etelä-Savon painopistealueena on kehittää ehkäisevää toimintaa, sijaishuoltorekisteriä ja sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten psykiatrista tukea. Joissakin kunnissa ja kaupungeissa on jo ennen tätä Kaste-ohjelmaa kehitelty sijaishuoltorekisteriä.

Sijaishuoltorekisteriä voidaan pitää yllä erillisellä tietokoneohjelmalla. Joissakin kunnissa rekistereitä ei ole tietokonepohjaisissa tietokannoissa. Tietokonepohjaiset sijaishuoltorekisterit toimivat niin, että kerätään perustiedot sijaishuoltopaikoista ja sosiaalityöntekijöillä on käyttäjätunnukset, joilla he voivat selata tietoja. Jotkin rekisterit toimivat siten, että sijaishuoltoyksikön sosiaalityöntekijät valitsevat lapselle sopivan paikan saadessaan tietoja lapsen tarpeista sijoittavan tahon antamien tietojen perusteella

Lähestyin opinnäytetyöni aihetta erilaisten teemojen kautta. Aluksi selvitin sijaishuoltoyksiköiden organisointitapaa, kattavuutta ja perustamisen lähtökohtia. Seuraavaksi tarkastelin sijaishuolto- ja kehittämisyksiköiden toiminnasta saatuja kokemuksia ja kustannusrakennetta, kolmantena paneuduin sijaishuoltoyksiköiden toiminnan periaatteisiin. Neljäntenä teema-alueena tarkastelin moniammatillista yhteistyötä, viidentenä teemana oli sijaishuoltorekisteri ja viimeisenä teema-alueena sijaishuoltoyksiköiden ja sijaishuoltorekistereiden kehittämisideat.

2 SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELUSSA

2.1 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulakia on uudistettu ja muutokset ovat astuneet voimaan 1.1.2008 (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelun ydintehtävänä on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään ja mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin. Hänen on saatava olla riittävän kauan lapsi ilman aikuisilta siirtyneitä taakkoja. Tähän pyritään lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla, jonka muotoja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, kiireellisen sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvä sijaishuolto sekä jälkihuolto (Taskinen 2007, 12).

Peruslähdekohtana lainsäädännössä on vanhempien ensisijainen vastuu lapsistaan. Kasvatusvastuun ollessa perheellä, on sillä myös oikeus toteuttaa kasvatusnäkemystään ja arvojaan kunhan ne edistävät lapsen kasvua ja kehitystä. Yhteiskunnan vastuulla on, että lasten perusoikeudet ja ihmisoikeudet toteutuvat. Perustuslain mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu (Taskinen 2007, 14).

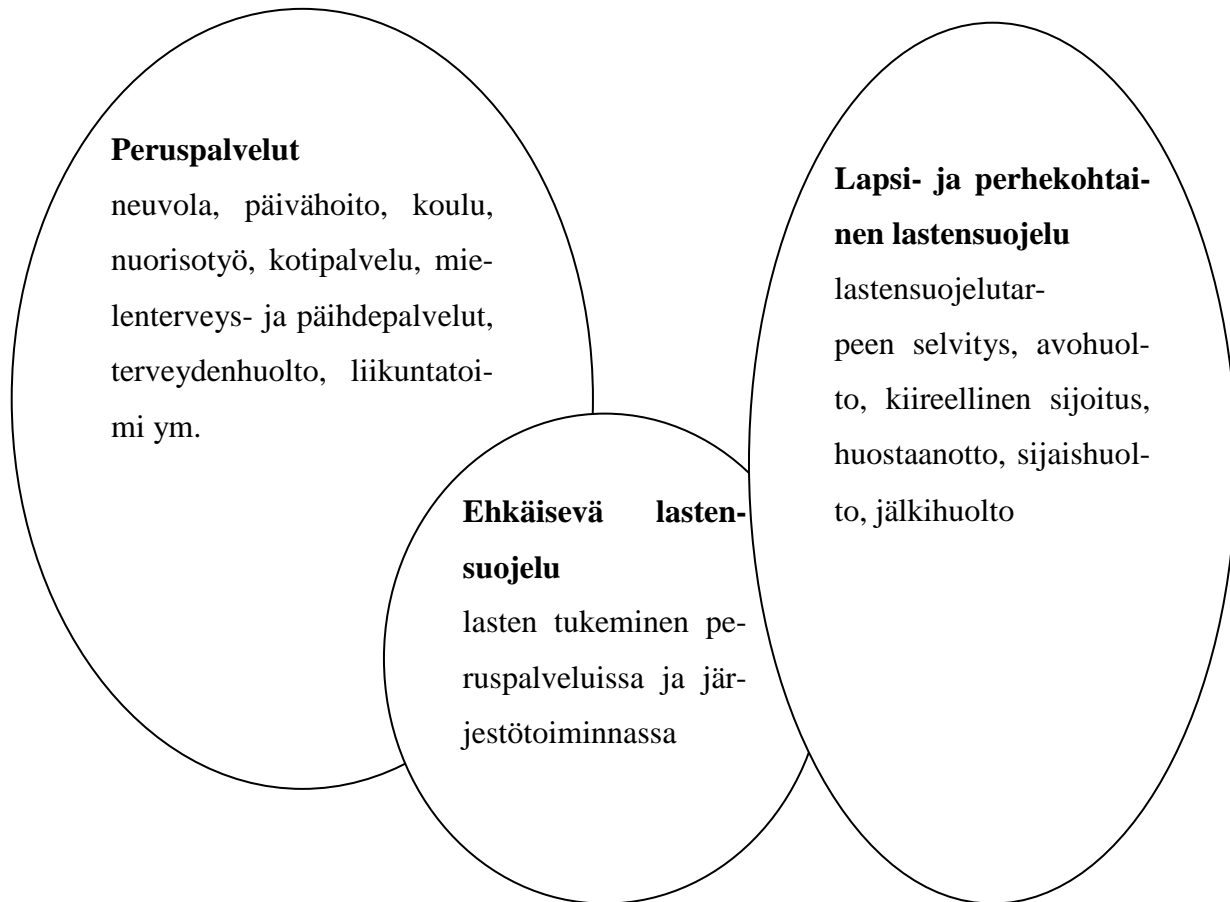
Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta. Lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen. Lastensuojelussa tehtävien ratkaisujen on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelussa työskentely lähtee lapsesta ja lapsen tarpeista. Lapsella on vaikutusvaltaa häntä itseään koskevassa päätöksenteossa ja lapselle on järjestettävä tilaisuuksia osallistua omien asiointensa selvittelyyn. Kaikissa lasta koskevissa lastensuojeluasioissa on kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle varattava mahdollisuus tulla virallisesti kuulluksi. Myös tätä nuoremman lapsen mielipide on aina selvitettävä hänen iästään riippumatta. Tämä ei tarkoita sitä, että lapsi yksinään voisi päättää asioista, mutta hänellä on oikeus tuoda oma näkökulmansa mukaan päätöksiä tehtäessä. (Taskinen 2007, 14–15.)

2.2 Huostaanotto

Lapsi on otettava sosiaalihuollon huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos hänen huolenpidossa on todettu puutteita tai muut kasvuolosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Lapsi on otettava huostaan, jos hän itse vaarantaa terveyttään tai kehitystään päihteitä käyttämällä, tekemällä muita kuin vähäisenä pidettäviä rikoksia tai käyttäytyy niihin rinnastettavalla tavalla. (Taskinen 2007, 49.) Vasta avohuollon tukitoimien osoittautuessa riittämättömiksi tai sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista, voidaan ryhtyä huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen. (Taskinen 2007, 50.)

Huostaan otetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan kodin ulkopuolella järjestettävää hoitoa ja kasvatusta. Sijaishuolto voidaan järjestää perhe-

hoitona, laitoshoidona tai muulla lapsen tarpeita vastaavalla tavalla. Sijaishuoltopaikka valittaessa on kiinnitettävä huomiota huostaanoton perusteisiin, lapsen tarpeisiin, hoidon jatkuvuuteen ja läheisten ihmisten yhteydenpitoon. (Taskinen 2007, 114.)

KUVIO 1. Lastensuojelun kokonaisuus (Taskinen 2007, 13)

2.3 Sijaishuolto

Lapsi tai nuori voi tulla lastensuojelun asiakkaaksi, kun joku lapsen kanssa työskentelevä huomaa mahdollisen avun ja suojelemisen tarpeen. Nuoret voivat hakea itse lastensuojelulta apua, jos he kokevat etteivät saa huoltajiltaan riittävää huolenpitoa. Perheen huoltajat voivat esittää sosiaalityöntekijöille avunpyynnön. Sivulliset voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen tai sosiaalityöntekijät voivat saada tiedon jossain muussa yhteydessä esimerkiksi koulusta terveydenhoitajalta tai koulukuraattorilta. (Taskinen 2007, 30) Lastensuojeluilmoituksen saatuaan sosiaalityöntekijöiden on tehtävä tilan-

teen kartoitus. Kartoituksen perusteella todetaan onko lastensuojelulle tarvetta vai ei. Asiakkuus päättyy, jos lastensuojelutarvetta ei ole. (Taskinen 2007, 37.)

Lastensuojelun tarpeen todettuaan sosiaalityöntekijöiden tulee tehdä ehdotus jatko-toimenpiteistä ja laatia asiakassuunnitelma. Tämän jälkeen lapsi tai nuori joko sijoite-taan kiireellisesti, huostaan otetaan ja sijoitetaan sijaishuoltopaikkaan tai perhettä tue-taan avohuollon erilaisilla tukitoimilla. Huostaanottoon ja sijoitukseen päädyttäessä lapselle etsitään hänen tarpeitaan vastaava sijaishuoltopaikka. Sijaishuolto voidaan järjestää lastensuojelulaitoksessa, ammatillisessa perhekodissa tai perhehoidossa. (Saastamoinen 2010, 102–103.)

Ennen huostaanottoa ja sijaishuollon sijoittamispäätöstä 12 vuotta täyttänyttä lasta pitää kuulla. Myös nuoremman lapsen mielipide tulee selvittää. Kuuleminen tulee suorittaa siten kuin hallintolain 34 pykälässä 1 momentissa säädetään. Myös lapsen vanhempia tai niitä henkilöitä, jotka ovat vastuussa lapsen elämästä sijoitushetkellä, tulee kuulla lapsen tilanteesta. Kuulemista ei saa jättää tekemättä ilman riittäviä perus-teluita Lapsen ja kuultavan puuttuvan yhteydenpidon perusteella kuuleminen voidaan jättää tekemättä ja kuulemisen voidaan olettaa olevan tarpeeton asioiden selvittämi-seksi. Toisaalta kuuleminen voidaan jättää tekemättä, jos kuultavan asuin- ja olinpaik-kaa ei voida kohtuullisin toimenpitein selvittää tai kuulemisesta saattaa aiheutua vaka-vaa vaaraa lapsen kehitykselle tai turvallisuudelle. Mikäli kuuleminen jätetään teke-mättä, on kuulematta jättämisen syyt kirjattava lasta koskeviin asiakirjoihin. (Saastamoi-nen 2010, 24–27.) ”Kiireellisessä sijoituksessa mielipiteen selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos selvittämisestä aiheutuva asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle”. (Saastamoinen 2010, 42.)

Kuuleminen on sosiaalityön vastuulla ja pitää suorittaa ennen sijoitusta. Yksikkö tai sijoi-tuspaikka ei voi vaikuttaa kuulemiseen. Jos lasta ei ole kuultu ennen sijoitusta, voidaan sijaishuollon valmistelu todeta puutteelliseksi. Lastensuojelun sijoitusprosessissa ei määri-tellä kovin tarkkaan sitä, miten sijoitus tulisi hoitaa käytännössä. Erilaisilla kunnilla ja yksiköillä on erilaisia käytäntöjä. Lastensuojelulaissa korostuvat osallisuus ja riittävä tie-to. Valtakunnalliset lastensuojelun laatukriteerit määrittelevät myös sitä, että lapsen sekä perheen tulisi olla osallisena ja saada mahdollisimman paljon tietoa sijoituspaikasta sekä kertoa mielipiteensä siitä. Sijoituksen valmistelussa on myös syntynyt käytäntöjä esimer-

kiksi lapsen ja vanhempien tutustumisesta sijaishuoltopaikkaan, jota pidetään tärkeänä, mutta ne eivät ole laissa säädettyjä (Lastensuojelun käsikirja 2011).

Sijoitusprosessissa korostetaan lapsen sijoituspaikan huolellista valmistelua, lapsen, vanhempien sekä sosiaalityöntekijän tutustumista sijoituspaikkaan sekä sijoituspaikan valinnan kriteereitä. Sijoituspaikan valinnan taustalla on tekijöitä lapsen hoidon tarpeesta, yhteydenpidon mahdollistamisesta, turvallisesta kehityksestä, jatkuvuudesta, henkilökunnan määrästä ja lapsen edusta. Oikean sijoituspaikan löytyessä on tärkeää siirtyminen sijaishuollon paikkaan. (Saastamoinen 2010,102–110.)

Huostaanotto on voimassa vain toistaiseksi. Huostaanotto purkautuu, kun lastensuojelun perusteita ei enää ole tai viimeistään, kun nuori tulee täysi-ikäiseksi. Sijaishuollon päättymisen jälkeen lapselle tai nuorelle on järjestettävä jälkihuoltoa. Jälkihuollon päämääränä on, joko saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään. (Tasinen 2007, 64.)

2.4 Perhehoito

Perhehoito tarkoittaa lapsen tai nuoren sijoittamista vieraaseen perheeseen hoidettavaksi ja kasvatettavaksi. Perhehoito voi olla joko yksityiskotitoimintaa tai perhekoti-toimintaa. Perhehoidon tarkoituksena on tarjota kodin ulkopuolista hoitoa ja kasvatus-ta tarvitsevalle perheenomainen, hänen yksilöllisiä tarpeitaan vastaava tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö siksi ajaksi, kun hän on kodin ulkopuolelle annettavan hoidon ja kasvatuksen tarpeessa. Lapsen juridiselle huoltajalle jää kuitenkin vastuu tärkeistä lapsen hoitoa ja huoltoa koskevista päätöksistä. (Kähkönen 1996, 49.)

Sijaiskodilla tarkoitetaan perhehoitajan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta siten, että lapsi ja perhehoitaja asuvat yhteisessä kodissa. Perhehoitajalla ei tarvitse olla ammatil-lista tutkintoa. Perhehoitajille on järjestettävä valmennusta ja koulutusta sekä tuettava heitä kasvatustehtävässä antamalla tarpeellisia sosiaalipalveluja. (Kähkönen 1996, 78.)

Ammatillinen perhekoti on yritysmuodossa toimiva lasten sijaishuollon palveluyri-tyismuoto (Ammatillisten perhekotien liitto ry 2008). Ammatillisella perhekodilla tulee olla yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta lain mukainen lupa, ja palvelut perus-

tuvat sopimukseen tai hallintopäätökseen (Taskinen 2007, 78). Kunnat ostavat sijaishoitopaikkoja perhekodeista sijoitusta tarvitsevalle lapselle. Julkinen laitoshoido tai sijaisperhehoito ei kykene vastaamaan kaikkien lasten tarpeisiin. Yksityisenä palveluntuottajana ammatillinen perhekoti sijoittuu hoitomuotona sijaishuollossa perhehoidon ja laitoshuollon väliin. (Ammatillisten perhekotien liitto ry 2008). Ammatillisten perhekotien muodot vaihtelevat. Joissakin perhe asuu samassa taloudessa sijoitettujen lasten kanssa, ja toisissa lapsia hoitaa ulkopuolinen henkilökunta. Henkilöstöllä on oltava soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. Ammatillisen perhekodin ”tulee olla terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan siellä annettavalle hoidolle, kasvatukselle ja muulle huolenpidolle sopiva”. Henkilöstön lukumäärän tulee olla riittävä palveluiden tarpeeseen ja lasten lukumäärään nähden. (Taskinen S. 2007, 78.)

Perhekodin toimintaperiaatteisiin kuuluvat kasvattaminen, hoitaminen ja muu ympärivuorokautinen huolenpito. Perhekoti antaa mahdollisuuden normaaliin perhe-elämään, joka parhaiten edistää sosiaalista kehitystä ja antaa perusturvallisuutta. Kun palaaminen omaan perheeseen ei ole mahdollista, se antaa hoitavat, turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet (Perhehoitoliitto 2010).

3 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ LASTENSUOJELUSSA

3.1 Moniammatillisen yhteistyön käsite

Yhteistyö on osoittautunut laajaksi ja vaikeasti määriteltäväksi käsitteeksi. Moniammatillisen yhteistyön kannalta tärkeitä käsitteitä ovat asiantuntijuus, dialogi, moniäänisyys ja sosiaalisesti jaettu kognitio. Yhteistyön lähtökohtana voitaneen pitää yhteistyökumppanien näkemistä myönteisessä valossa sekä rehellistä kommunikointia. Sosiaalityön opillisessa merkityksessä sosiaalityö käsitetään perinteisesti laajalaiseksi vuorovaikutustyöksi, jonka lähtökohtana on ihminen itse tilanteessaan. (Metteri 1996, 33.)

Lastensuojelutyössä yhteistyösuhdetta koettelee työhön sisältyvä kontrolli. Yhteistyö asiakkaan kanssa on tavanomaista haastavampi tehtävä monesta syystä. Käsiteltävät asiat ovat henkilökohtaisia ja kipeitä. Ne ilmentävät epäonnistumista läheisissä ihmis-

suhteissa. Tilanteet tuntuvat ylivoimaisilta ratkaista. Tällaisessa elämäntilanteessa ihmisen yhteistyövalmiudet eivät voi olla kovinkaan hyvät. Moniammatillisen tiimin kohtaaminen voi tuntua saarroksissa olemiselta. (Virtanen 1999, 117.)

3.2 Moniammatillinen asiantuntijuus

Moniammatillinen työskentely, yhteistoiminta, tiimityö ja verkostot ovat 1990-luvulla nousseet hyvinvointipalveluiden avainkäsitteiksi jopa työn organisoimisen mantroiksi. Näillä haetaan palvelujärjestelmään uudenlaista joustavuutta ja moniulotteisuutta. Tavoitteena on ammatillisen työn vahvistaminen erilaista asiantuntemusta yhdistämällä. Samalla tavoitteena on asiakaspalvelun laadun parantaminen tuomalla palvelutilanteisiin eri ammattien ja organisaatioiden osaamista. Lisääntynyt yhteistyö ja verkostoituminen asettavat samalla uusia haasteita työntekijöiden asiantuntijaroolille. Moniammatillinen toiminta helpottaa työtä, kun eri asiantuntemusalueiden tietoa ja työvälineistöä yhdistetään, mutta samalla se tekee yksittäisen työntekijän työn julkiseksi ja näkyväksi. (Virtanen 1999, 110–111)

Kunnan on huolehdittava siitä, että lastensuojelussa lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään tarvittavaa asiantuntemusta. ”Mahdollisimman hyvän asiantuntemuksen järjestämiseksi kunnan tai naapurikunnan tulee yhdessä asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuvan lastensuojelun asiantuntijatyöryhmän”. Asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja päätöksenteon tukemiseksi ja avustaa sosiaalityöntekijää lastensuojelun toteuttamisessa.

(Lastensuojelun käsikirja 2011.)

Todellinen moniammatillisuus on vaativa työskentelymuoto. Peruskysymys on se, miten yhdistää hedelmällisellä tavalla erilainen ammatillinen osaaminen yhteiseen tavoitteeseen asiakkaat mukaan ottaen. Se merkitsee erilaisten todellisuuksien ja kielten yhteensovittamista. Monta ammattitaustaa tuottaa monta näkökulmaa samaan käsiteltävään ilmiöön, mikä sinänsä on monipuolisen työskentelyn voimavara. Samalla on kuitenkin haasteellista ymmärtää erilaiset todellisuuksien tulkinnat ja kyky olla edellyttämättä työntekijöiltä heidän kokemustaastaan laajempia näkökulmia. Moniam-

matillisen asiantuntijuuden muotokuva muotoutuu siten eri osapuolten tasavertaisen asiantuntijaroolin tunnustamisesta sekä toisten ammattitaidon ja erityisosaamisen kunnioittamisesta. Parhaimmillaan yhteisyyöhön otetaan mukaan myös asiakas oman asiansa asiantuntijana. (Virtanen 1999,112)

Moniammatillinen työskentely tuottaa työskentelyprosessiin useanlaisia kielellisiä koodeja. Ammattikielet muodostavat erilaisia virastokieliä, jotka heijastavat ammatillisen ideologioiden ja orientaatioiden eroja. Erilaiset ammattikielet ja samalla myös erilaiset ilmiöiden tulkinnat ovat moniammatillisen yhteistyön kriittinen kohta. Lastensuojelun vaikeita asioita käsiteltäessä kielen merkityksen ymmärtäminen on tavanomaista olennaisempaa. Konkreettisesti kanssakäymisessä tarvitaan arkielämän ymmärrettävää kieltä. Yhteistyö tarvitsee yhteisen kielen. (Virtanen 1999, 120.)

Lastensuojelussa viimeisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys on huostaanotto. Sosiaalityöntekijät pohtivat vaikeita asioita ja tekevät arvioita mikä on lapsen edun mukaista toimintaa. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää ja hyödyllistä saada tukea muilta asiantuntijoilta. Muiden ammattilaisten asiantuntemukseen on tarvittaessa voitava tukeutua huostaanoton tarvetta arvioitaessa, huostaanottoa valmistellessa ja sijaishuoltoon sijoitettaessa. ”Muita asiantuntijoita ovat esimerkiksi lastenneuvola, päivähoito, koulu, perheneuvola, päihdehuolto, aikuissosiaalityö, lapsi- ja nuorisopsykiatria sekä nuorisotoimi. Nämä tahot auttavat tarpeen vaatiessa sosiaalityöntekijää kukin perustehtävänsä ja mahdollisuuksiensa mukaan”. (Lastensuojelun käsikirja 2011.)

3.3 Dialogi asiakassuhteessa

Asiantuntijakeskeisen ja asiakaskekeisen vuorovaikutuksen lisäksi on kolmas tapa hahmottaa asiakassuhdetta ja työntekijän roolia siinä. Puhutaan dialogisuudesta asiakastyössä. Dialogi-sana tulee sanoista dia ja logos, jotka yhteen liitettyinä kuvaavat hyvin dialogisuuden olemusta eli väliin kerättyä maailmaa. Kaikki keskustelu ei ole dialogista vaikka keskustelussa pyrkimyksenä olisikin tasavertaisuuteen osapuolten välillä. Dialogisuus kuvaa myös ihmiskäsitystä ja maailmankuvaa, jotka vaikuttavat tapaamme kohdata toiset ihmiset. (Mönkkönen 2007, 86.)

Dialogisuudessa on tärkeää vastavuoroisuus, jossa jokainen osapuolista pääsee luomaan tilannetta ja vaikuttamaan yhteisiin askeliin. Asiakassuhteessa tämä tarkoittaa sitä, että suhde nähdään molemminpuolisen ymmärryksen rakentamisena, jossa ei mennä joko työntekijän tai asiakkaan vaan molempien ehdoilla. (Mönkkönen 2007, 87.)

Dialogisuus ei ole pelkkää puhetta, toisen kuuntelua tai keskustelua. Siinä parhaimmillaan molemmat osapuolet voivat oppia ja muuttaa mielipiteitään tai asenteitaan. Tämän vuoksi dialogisuutta on syytä ajatella sekä kommunikaationa että suhteena. Ilman luottamuksellista suhdetta ei yleensä synny oikeutusta dialogiselle vuorovaikutukselle. (Mönkkönen 2007, 89.)

Täydellistä yhteistä ymmärrystä vuorovaikutuksessa voidaan tuskin koskaan saavuttaa, sillä vuorovaikutuksen osapuolet tulkitsevat asioita aina myös oman henkilöhistoriansa, kokemustensa ja tilanteiden luomien edellytysten kautta. Sekä asiakastyössä että moniammatillisessa vuorovaikutuksessa on syytä puhua riittävän yhteisymmärryksen syntymisestä. (Mönkkönen 2007, 94.) Jokainen ammattilainen joutuu kohtaamaan myös oman rajallisuutensa ja ristiriitaisuutensa, vaikka hän kuinka haluaisi kohdata toisen ihmisen esittämän näkökulman avoimesti. Ihmistyön ammattilaisen on tärkeä oppia arvioimaan omaa toimintaansa kriittisesti sekä kyetä muuttamaan toimintaansa omia reaktioita ja toimintaa koskevien oivallusten kautta. (Mönkkönen 2007, 97.)

Dialogisuus ei ole helppoa, sillä vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavat usein myös monet meistä riippumattomat tekijät. Dialogisuutta voi harjoitella mutta sen onnistumisesta ei voi koskaan olla varma. (Mönkkönen, K. 2007, 98–99.)

4 SEUTUYHTEISTYÖ LASTENSUOJELUSSA

Kunnat tuottavat itse palveluja, mutta niillä on myös erilaisia muita mahdollisuuksia järjestää palvelujen tuottaminen. Kunta voi olla mukana toisten kuntien kanssa kuntayhtymässä, kunnat voivat toimia yhteistyössä sopimuksenvaraisesti, kunnat voivat ostaa palveluja ns. ostopalveluina tai kohdentaa asiakkaille ostovoimaa esimerkiksi

palvelusetelin muodossa, jotta asiakas hankkii palvelun itse. Kunnan kannalta on tärkeintä, että lopputulos on paras mahdollinen palvelun tarvitsijan, palvelun sisällön, laadun ja kustannusten kannalta. (Laamanen 2001, 40.)

Seudulliselle yhteistyölle ei ole lainsäädännöllisiä esteitä. Uusi kuntalaki mahdollistaa ja tukee laajaa yhteistoimintaa. Kunnilla on mahdollisuus laajaan yhteistoimintaan niin vapaaehtoisissa kuin lakiin perustuvissa tehtävissään. Kuntien yhteistoimintaa koskevat säännökset korostavat sopimusvapautta kuntien välisessä yhteistoiminnassa. (Laamanen 2001, 59.)

Seutuyhteistyön lähtökohtana on kuntien ja seudulla vaikuttavien muiden toimijoiden yhteistyön ja vuorovaikutuksen sekä elinkeinokehityksen riippuvuuksien nykytila. Jos yksittäinen kunta aikoo toimia strategisesti ja vastuullisesti jäsentensä hyvinvoinnin kannalta, sen tulee hakeutua seudulliseen yhteistyöhön. Toisaalta yksittäisten kuntien kautta on lyhyellä tähtäimellä mahdollista edistää esimerkiksi työntekijäryhmä- tai muita ryhmäkohtaisia erityisetuja seudun väestön hyvinvoinnin kustannuksellakin. Tästä syystä muutosvastarintaa ja pelkoja seudullista yhteistyötä kohtaan on lähes kaikilla seuduilla. Pelätään, että kehittämistoimenpiteet keskittyvät ja syrjäalueiden palvelut heikentyvät. Lisäksi arvellaan, että seutuyhteistyö aiheuttaa lisää byrokratiaa ja merkitsee päätöksenteon etäännyttämistä kansalaisten vaaleilla valittujen päättäjien ulottumattomiin. Näistä syistä seudullinen yhteistyö on edennyt hitaasti, päätöksentekijät ovat arvioineet sen kustannukset kussakin tilanteessa näköpiirissä olevia hyötyjä suuremmiksi. (Laamanen 2001, 81.)

Ongelmalliseksi monien seutusopimusten toteuttamisessa on koettu se, että seutuyhteistyön koordinointiin ei ole osoitettu ammattihenkilöstöä, kun ammattiosaamisen käytölle ei ole löydetty pelisääntöjä, niin käytännössä keskuskaupungin viranhaltijat tekevät usein valmistelutyön oman työnsä ohella. Toinen ongelmakohta on patkätö, jonka käyttö on lisääntynyt myös kuntien yhteistyössä. Jos otetaan tilapäinen tai ulkopuolinen projektityöntekijä on vaarana, että henkilö kehittää asioita, mutta pois lähtiessään vie osaamisensa mukanaan. (Majoinen ym. 2003, 32)

Seutuyhteistyö on myös muutoksen johtamista, jonka keskeisenä iskulauseena on se, että tunnistamisen sijaan tulevaisuus tulee luoda. Keskeisiksi haasteiksi nousevat ky-

symykset: Missä prosessissa olisi syytä olla mukana? Keiden kanssa tulisi tehdä yhteistyötä? Ja millä intensiteetillä prosessissa toimitaan? Muutos on jatkuva prosessi. Lähtökohtatilanteessa ensimmäinen askel on seudullisen yhteistyön kannalta tärkeiden toimijoiden ja ryhmien toimintaperusteiden tunnistaminen. Uusien toimijoiden mukaantulo voi helpottaa ongelmien ratkaisemista ja avata uusia näkökulmia. (Laamanen 2003, 84–85.)

Tiivistyvä seutuyhteistyö voidaan nähdä paitsi kuntaliitosprosessin vaihtoehtona, myös sen välivaiheena. Yhteistyön tiivistyessä palveluprosessit nivoutuvat yhteen, henkilöstöhallinnon menettelytavat yhdenmukaistuvat ja hallinnon päällekkäisyydet vähenevät. (Laamanen 2001, 83.)

Kunnan velvollisuudesta huolehtia yleisten sosiaalipalveluiden järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolaissa. Tosiasia on, ettei kunnissa pystytä järjestämään riittävästi sosiaalipalveluita. Alueellinen eriarvoisuus on kasvanut liian suureksi ja määrältään sekä laadultaan riittäviä erityispalveluita ei aina pystytä turvaamaan. Kunta voi harkita, miten palvelut järjestetään, ellei muussa lainsäädännössä ole poikkeavia säännöksiä. (Majoinen ym. 2003, 37).

Sosiaalitoimen seudullista yhteistyötä ohjaa, koordinoi ja valvoo seutuneuvottelukunnan alainen sosiaalitoimen jaosto. Kunnat sopivat yhdessä seutukuntaa koskevien sosiaalitoimen palvelujen ja maksujen tasosta, kehittävät yhteistyössä sosiaalitoimen erityisosaamista, koulutusta sekä palvelujen laadun arviointia. Näiden lisäksi ne toteuttavat yhteistä toimintapolitiikkaa tarkoituksenmukaisen ja taloudellisen palvelurakenteen kehittämiseksi sekä arvioivat säännöllisin väliajoin väestön hyvinvoinnin tilaa. (Laamanen 2005, 63).

Sosiaalihuoltolain 10§ 2 momentin mukaan ”jokaisen kunnan käytettävissä tulee olla sellaisen asiakastyöhön osallistuvan viranhaltijan palveluja, jolla on sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus”. Sosiaalihuoltolain 12§ 2 momentissa täsmennetään vielä, että ”edellä 10§:n 2 momentissa tarkoitettulla viranhaltijalla, jonka 6§:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin on tehtävään määrännyt, on oikeus toimielimen vahvistamisen perusteiden ja yleisten ohjeiden mukaisesti toimielimen puolesta päättää kiireelli-

sissä tapauksissa tahdosta riippumattoman huollon antamisesta ja siihen liittyvistä muista toimenpiteistä ja näissä tapauksissa käyttää toimielimen puhevaltaa itse tai asiamiehen välityksellä”. (Majoinen ym. 2003, 83)

Lastensuojeluasetuksen 3 § edellyttää, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä valmistee yhteistyössä toisen lapsen huoltoon perehtyneen työntekijän kanssa huostaanottoa, sijaishuoltoon sijoittamista koskevat asiat ja lapsen huollosta sekä tapaamisoikeuksista tuomioistuimelle annettavat selvitykset. Asian kiireellisyyden vuoksi tästä voidaan poiketa tai jos yhteistyö on erityisestä syystä tarpeetonta. (Majoinen ym. 2003, 83–84.)

Alueellinen ja seudullinen yhteistyö kuntien ja eri toimijoiden välillä on kehittymässä tavoitteelliseksi ja suunnitelmalliseksi myös lastensuojelussa. Eri toimijat arvioivat yhä useammin väestöalueella tarvittavien palvelujen määrää ja laatua yhdessä, ja tämän pohjalta pyrkivät rakentamaan toimivan alueellisen tai seudullisen lasten ja nuorten psykososiaalisen palvelujärjestelmän. (Rousu & Holma 2003, 28.)

Kunnat järjestävät yhteistoimintasopimuksilla sosiaalityöntekijän palveluja lähinnä naapurikuntien tuottamana edellä mainittujen tilanteiden lisäksi esimerkiksi lomaaikoina tai viran ollessa täyttämättä tai kun viransijaisella tai määräaikaisella viranhaltijalla ei ole sosiaalityöntekijän kelpoisuutta. Lisäksi voi olla tarvetta hankkia sosiaalityöntekijän osaamista tehtäviin, joissa omien työntekijöiden kokemus on vähäinen. (Majoinen ym. 2003, 84.)

Sosiaalityössä voidaan käyttää seudullisen kiertävän erityistyöntekijän palveluja. Tarkoituksena on tuoda erityisosaamista kuntien työntekijöiden avuksi vaikeissa tai harvoin eteen tulevissa tilanteissa. Erityistyöntekijä voi olla konsultoivana kollegana työntekijöille, mutta hän voi myös osallistua asiakastapaamisiin. Varsinaisen asiakastyöhön liittyvän päätöksenteon hoitavat kunnan omat työntekijät. Heillä on myös vastuu päätöksistään ja he ratkaisevat, missä määrin ja miten ottavat huomioon muun muassa seudullisen erityistyöntekijän ohjeita, neuvoja ja kannanottoja. (Majoinen ym. 2003, 80) Seudullisen erityistyöntekijän tehdessä asiakkaita koskevia päätöksiä kunnissa, on kyse esimerkiksi sosiaalityöntekijän tai muiden asiantuntijapalvelujen osta-

misesta ja silloin on myös sopimuskäytännöissä noudatettava sitä koskevia säädöksiä ja malleja. (Majoinen ym. 2003, 80)

Lastensuojelulain mukaisten sijaishuoltopalvelujen valmiuden ylläpitäminen ja palvelujen organisoituminen seudullisesti ei ole uutta, mutta se on selvästi lisääntymässä. Näin halutaan turvata riittävä tietopohja ja osaaminen tehtävissä, jotka osassa kuntia tulevat vain satunnaisesti esille. Kyse on selkeästi erityisosaamisesta, joka voi pitää sisällään muun muassa sijaisperheiden hankinnan, valmennuksen ja ohjaamisen, oikean sijaishuoltopaikan etsimisen yhdessä kunnan työntekijän kanssa, konsultaatiopalveluja kunnille sekä sijaishuoltoyksiköiden rekisterin pitämisen ja sijaishuollon paikkoihin tutustumisen. (Majoinen ym.2003, 91)

Sopimusmalli perustuu toimintatapaan, jossa yksi kunta tuottaa palvelun koko seudulle, mutta kaikki kunnat osallistuvat toiminnan suunnitteluun, seurantaan, rahoitukseen ja arviointiin. Tässä mallissa lähdetään siitä, että toiminta keskittyy yhteen yksikköön. Sen sijaan toiminnan organisointi ja esimerkiksi työnjako on aina mahdollista sopia tarpeiden mukaiseksi. Myös yksiköiden tuottamat palvelut ja samalla työnjako yksikön ja kuntien oman toiminnan välillä voi vaihdella. (Majoinen ym.2003, 91)

Kunnat tekevät myös ostopalvelusopimuksia viranomaistehtävien hoitamisesta toisen kunnan kanssa yhteistä virkaa perustamatta. Yhteistyöhön osallistuvan kunnan työntekijä tai viranhaltija on kuntien väliseen sopimukseen perustuen muidenkin kuntien käytettävissä. Viranhaltija on virkavastuussa niistäkin virkatehtävistä, joita hän suorittaa muissa kunnissa. Virkavastuujärjestelyiden merkitys korostuu julkisen vallan käyttöä sisältävien tehtävien yhteydessä. (Laamanen 2005, 38.)

Seudullisesti toteutetaan siis käytännössä sijaishuollon järjestämisen valmistelua, sijaishuoltovalmiuksia ylläpitävää toimintaa (esimerkiksi sijaishuollon paikkojen kartointus ja arviointi, sijais- ja tukiperheiden hankkiminen, koulutus sekä työnohjaus) sekä kuntien sijaishuoltoa koskevan päätöksenteon tukemista. Järjestely ei muuta kuntien päätöksentekoa vaan jokainen kunta päättää edelleen asiakaskohtaiset lastensuojelun toimenpiteet ja palvelut sijais- ja tukiperheiden hyväksymisen sijaishuoltopaikaksi sinne sijoitettavalle lapselle tai nuorelle. (Majoinen ym. 2003, 91.)

5 LASTENSUOJELUN LAATUKRITEERIT

5.1 Laadunhallinta

Laadunhallinnalla tarkoitetaan toiminnan johtamista, suunnittelua, arviointia ja parantamista niin, että saavutetaan asetetut laatutavoitteet. Laadussa on kyse niistä ominaispiirteistä, jotka liittyvät palvelun tai toiminnan kykyyn täyttää sille asetetut vaatimukset ja siihen kohdistuvat odotukset. Laadunhallinta muodostuu vastuista, tehtävistä, prosesseista ja toimintatavoista, joiden organisaatiossa täytyy olla varmistettu. (Rousu & Holma 2004, 8-9.)

Laadunhallinnasta puhuttaessa sana ”hallinta” tuo esiin järjestelmällisen ja selkeästi vastuutetun ja dokumentoidun toimintatavan. Sana ”laatu” painottaa hyvän toiminnan ominaispiirteitä, jotka on selkeästi niputettava yhteen ja tarkemmin määriteltävä. Laadunhallintaa voidaan pitää myös johtamisfilosofiana ja ajattelutapana.

Hyvin suunniteltu ja toteutettu laadunhallinta tukee organisaation toiminta-ajatuksen ja strategioiden toteutumista. Suunnittelulla ja toimimalla ennalta suunnitellun, sovitun ja jatkuvasti kehitettävän tavan mukaisesti voidaan ennaltaehkäistä virheitä ja välttää virheiden korjaamisesta ja työn uudelleen tekemisestä johtuvaa voimavarojen tuhlausta. (Rousu & Holma 2004, 9-10.)

Laatujärjestelmän omaksuminen osaksi organisaation toimintaa merkitsee syvällistä muutosta organisaation toimintatapaan ja merkitysjärjestelmiin. Kaikesta systemaattisuudesta ja intensiivisyydestä huolimatta muutos vie aikaa enemmän kuin laatupolun päässä ehkä osataan aavistaa. (Kankaanniemi 2004, 15.)

Organisaatiolla on laatu hallinnassaan vasta silloin, kun kaikki osapuolet ovat sitoutuneet työssään noudattamaan sovittuja periaatteita ja käytäntöjä, pystyvät arvioimaan omia tuloksiaan ja palvelujensa vaikutuksia sekä tahtovat työskennellä asiakkaidensa parhaaksi. (Rousu & Holma 2004, 9-10.)

Pystyäkseen tuottamaan hyvää laatua on organisaatioiden selvitettävä ja otettava huomioon eri tahojen tarpeet sekä palveluille kohdistuvat vaatimukset ja odotukset. Odotukset ja vaatimukset näkyvät laatukriteereissä, joita on laadittu ohjaamaan työs-

kentelyä. Kriteerit konkretisoivat hyvän laadun ja ovat mittapuita laadulle.(Rousu & Holma 2004, 10.)

Laadunhallinnan järjestelmä on toiminnan ohjaus- ja johtamisjärjestelmä. Edellytyksenä laadunhallinnan onnistumiselle on oppimista, tiimityöskentelyä ja asiakaslähtöisyyttä korostava organisaation kulttuuri, joka rohkaisee avoimeen erehdysten käsitteelyyn ja niistä oppimiseen. Laadunhallinta saadaan parhaiten ankkuroitumaan osaksi toimintaa, kun sekä johto että työntekijät osallistuvat aktiivisesti laatutyöhön. Laadun kehittäminen ja laadunhallinnan järjestelmän ylläpitäminen on jatkuvaa toimintaa. (Rousu & Holma 2004, 55)

Laatua on vaikea määrittellä yksiselitteisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Laatu voidaan määrittellä koostuvaksi niistä ominaisuuksista joihin organisaation, tuotteen, palvelun tai tietyn prosessin kyky täyttää sille asetetut vaatimukset ja odotukset. (Rousu & Holma 2004, 10.)

”Sosiaali- ja terveydenhuollossa laadun voisi myös määrittellä kyvyksi täyttää asiakkaiden palvelujen tarve ammattitaidolla, edullisin kustannuksin ja lakien, asetusten ja määräysten mukaan”. Alueetasolla, kunnassa, organisaatiossa tai työryhmässä on tärkeää sopia mitä tarkoitetaan laadulla, jota tavoitellaan huolimatta laadun määrittelyn vaikeudesta. Laatukriteereistä on apua sisällön konkretisointiin ja täsmentämiseen. Laatukriteerit ovat apuvälineitä palvelujen laadun arvioinnissa. Ne ovat laadun ominaisuuksia. Laatukriteerien täyttymistä mittaamalla voidaan arvioida, onko toiminta asetettujen tavoitteiden mukaista. Laatukriteereitä voidaan käyttää myös suunnittelun apuna. ”Asiakkaan laatu kertoo, tuottaako palvelu asiakkaalle sitä mitä tämä haluaa ja kokee tarvitsevänsä”. (Rousu & Holma 2004, 11.)

Sijaishuollolle on saatu omat valtakunnalliset laatukriteerinsä sijaishuollon toimijoiden ja Lastensuojelun Keskusliiton RAY:n rahoittaman Laituri-projektin yhteistyönä. Kriteeristö keskittyy yksinomaan sijaishuollon sisällön laadun arviointiin. Laadukasta hoitoa ja kasvatusta voi tarjota vasta, kun sijaishuoltopaikan perusedellytykset ovat kunnossa: arvot, toimintaperiaatteet, johtaminen, henkilöstö, resurssit jne. Kokonaislaatua tarkasteltaessa tarvitaan myös näiden osa-alueiden arvioimista. (Lastensuojelun keskusliitto.)

5.2 Laadun arviointi

Arviointi voidaan erottaa tarkastuksesta, seurannasta ja laadunhallinnasta koska se on erillistä toimintaa. Parhaassa tapauksessa arviointi on systemaattiseen tiedonkeruuseen ja analyysiin perustuvan toiminnan arvon määrittelyä. ”Arvioinnilla sosiaali- ja terveysalalla on kolmenlaisia tarkoituksia. Arviointi palvelee

- tili- ja tulosvastuun täyttämisen seuranta ja arviointia
- kehittämistyötä ja laadunhallintaa, joka kohdistuu hallinnonalan organisaatioihin ja toimintoihin
- uuden tiedon tuottamista sekä tutkimustiedon hyödyntämistä ja soveltamista”.

Arkipäivän työn tuoksinassa tarvitaan pysähtymistä ja rauhoittumista sekä aikaa laadun kehittämiseksi. Lastensuojelun laadun kehittämisessä arvioinnilla on merkittävä rooli.

Sijaishuoltoapaikan toiminnassa tulee ottaa huomioon sijoitettujen lasten, nuorten ja heidän läheisten tarpeet ja odotukset sekä yhteistyössä määritellyt arvot ja toimintaperiaatteet. Sijaishuoltoapaikassa huomioidaan lapsen tai nuoren mielipiteet toiminnassa ja toimintaperiaatteissa. Sijaishuoltoapaikassa tulee olla kirjallisesti dokumentoituna hoidon ja kasvatuksen periaatteet ja mitä paikalla on tarjottavana sinne sijoitetuille lapsille ja nuorille. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 11.)

Sijaishuoltoapaikassa tulee olla riittävästi ammattitaitoista henkilökuntaa vastaamaan kyseisessä paikassa hoidettavien lasten ja nuorten tarpeisiin. Henkilöstön osaamista ja ammattitaitoa sekä työssä jaksamista tulee vahvistaa ja ylläpitää jatkuvan koulutuksen, työnohjauksen sekä työyhteisön kehittämisen avulla. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 11.)

Toiminnan jatkuva arvioinnin ja kehittämisen tulee olla suunnitelmallista ja järjestelmällistä. Arviointi perustuu asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta hankittuun ja saatuun palautteeseen, itsearviointiin sekä työn ja tulosten seurantaan. Keskeisin seurannankohde on lapsen tai nuoren saama hoito ja kasvatusta sekä niiden vaikutukset hänen kehitykseensä. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 11.)

Arviointia suoritetaan sijoitusprosessin aikana, sijoituksen aikana sekä jälkihuollossa. Sijoitusprosessin arvioinnissa lapselta tai nuorelta, hänen läheisiltään, yhteistyökumppaneilta sekä palvelun ostajalta hankitaan palautetta sijoitusprosessin onnistumisesta. Palautteen perusteella arvioidaan, miten sijoitusprosessin tavoitteet on saavutettu lapsen kannalta sekä miten suunnittelu ja sijoitusprosessi toteutuivat. Sijoituksen arvioinnissa arvioidaan, miten koko sijoitus on onnistunut lapsen kohdalla sekä pystytään tekemään johtopäätöksiä toiminnan parantamisesta. Jälkihuollon arvioinnissa kootaan tietoa siitä miten nuoren jälkihuolto, suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen on onnistunut. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 17, 27 & 31.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimusongelma

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset muotoutuivat saadessani tietoa sijaishuollon kehittämiseen liittyvästä Kaste-hankkeesta sekä tutustuessani Etelä-Savon sijaisperheet – Essi ry:n kehittämishankkeeseen tuottaa Etelä-Savoon sijaishuoltopankki. Näiden pohjalta mieleeni piirtyivät seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten sijaishuolto- ja kehittämissyksiköiden toiminta on organisoitu?
2. Mitkä ovat sijaishuoltoyksiköiden ja -rekisterien tehtävät?
3. Onko sijaishuollossa tehtävästä moniammatillisesta yhteistyöstä apua kuntien sosiaalityöntekijöille?

6.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni aineisto kerättiin teemahaastatteluilla vuoden 2009 keväällä ja syksyllä 2011. Haastattelut nauhoitettiin ja tehtiin muistiinpanoja nauhoitusten tueksi. Haastattelin kahta sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät lastensuojelun kehittämissyksiköissä. Tämän lisäksi haastattelin Etelä-Savon Sijaisperheet ry:n puheenjohtajaa ja työntekijää, joka on Kaste- hankkeessa työstämässä Etelä-Savoon sijaishuoltoyksikön

perustamista. Aineistot kerättiin Pohjois- ja Etelä-Savosta sekä Keski-Suomesta. Näiden lisäksi hain lisämateriaalia sijaishuoltoyksiköiden toiminnoista kuntien nettisivuilta.

Opinnäytetyöni on laadullinen. Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentointeihin perustuva tieto. Niitä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoin yhdisteltynä tutkittavan ongelman tai tutkimusresurssien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009,71.)

Haastattelun huomattavana etuna verrattuna muihin tiedonkeruumenetelmiin on se, että aineiston keruuta voidaan muokata joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen (Hirsjärvi ym. 2004, 194). Haastattelutilanteessa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan henkilön kanssa, ja näin tiedonhankintaa voidaan tarkentaa itse haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34). Haastattelun etu on myös siinä, että haastatteluun voidaan valita henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74.)

Teemahaastattelussa käytin apunani laatimaani haastattelurunkoa (liite 1). Haastattelumenetelmäksi valitsin teemahaastattelun, joka on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa aihepiirit eli teemat ovat ennalta määritelty, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym.2004, 197.)

6.3 Aineiston käsittely

Litteroituani aineiston tutustuin siihen lukemalla sen useaan kertaan läpi. Tämän jälkeen ryhmittelin vastaukset haastattelurungossa esiintyvien teemojen mukaan. Kokosin yhteen jokaisesta haastattelusta samaan teemaan liittyvät vastaukset ja etsin niistä yhdenmukaisuuksia sekä eroavaisuuksia. Teoriasta nousevat teemat ja niistä johdettu haastattelurunko toimivat aineiston luokittelun perustana.

Ensimmäiseksi teemaksi nostin yksiköiden organisointitavan, kattavuuden ja perustamisen lähtökohdat. Toiseksi teemaksi nousivat käytännön kokemukset seudullisesta

yhteistyöstä ja kustannuksista kunnille. Kolmannessa teema-alueessa halusin saada tietoja sijaishuoltoyksiköiden ja – rekisterien toiminnan periaatteista ja sijaishuollon prosessin kulusta. Tässä teemassa kyselin haastateltavilta myös kiinnitetäänkö sijaishuollon laatuun ja valtakunnallisiin sijaishuollon laatukriteereihin huomiota sekä niiden vaikutuksista työskentelyyn sijaishuollossa. Erottelin sijaishuoltorekisteristä saamani tiedot omaksi kohdaksi. Viimeisenä teemana käsittelen kehittämideoita.

Haastattelurunkoon valitsemani teema-alueet oli tärkeää nostaa esille koska niiden kautta pystyy hahmottamaan sijaishuoltoyksiköiden toiminnan perustamisesta lähtien nykypäivään saakka kehittämistarpeineen.

6.4 Tulosten yleistettävyys ja luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa ratkaisevaa ei ole aineiston koko vaan tulkintojen kestävyys ja syvyys. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa, antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle.

Haastateltaviin otin yhteyden puhelimitse ja kerroin opinnäytetyön aiheeni. Sovimme haastatteluajankohdan ja tiedustelin kenellä on valtuudet antaa tutkimusluvat. Haastateltavat olivat organisaatioissaan henkilöitä, jotka pystyivät itse antamaan luvat haastatteluihin. Haastatteluiden alussa varmistin vielä, että tutkimuslupa on riittävä suullisesti annettuna.

Haastattelukysymykset esitin ennen varsinaisia haastatteluita kahdelle sosiaalialan työntekijälle. Näitä kyselyitä en nauhoittanut. Opinnäytetyöni aiheesta löytyi todella vähän tutkittua tietoa. Opinnäytetyöni otanta on sen verran pieni, että koko Suomen kattavia yleistyksiä ei voida tehdä. Jonkin verran saadut tiedot antavat sijaishuollon tilasta viitteitä mutta ei kattavia tietoja.

7 TULOKSET

Opinnäytetyön yhteenvedossa käsittelin teemoittain aloittaen jo olemassa olevien sijaishuoltoyksiköiden organisointitavasta, kattavuudesta ja perustamisen lähtökohdista. Seuraavaksi tarkastelin sijaishuolto- ja kehittämissyksiköiden toiminnasta saatuja kokemuksia ja kustannusrakennetta, kolmantena paneuduin sijaishuoltoyksiköiden toiminnan periaatteisiin. Neljäntenä teema-alueena tarkastelin moniammatillista yhteistyötä, viidentenä teeman oli sijaishuoltorekisteri ja viimeisenä teema-alueena sijaishuoltoyksiköiden ja sijaishuoltorekistereiden kehittämisideat.

7.1 Organisointi, kattavuus ja perustaminen

Sijaishuolto- ja kehittämissyksiköt Keski-Suomessa ja Pohjois-Savossa ovat perustettu erilaisista lähtökohdista. Keski-Suomeen sijaishuoltoyksikkö perustettiin jo vuonna 1979 kuntien yhteistyönä alkaneena toimintana. Tällöin ei ollut mitään yhteistä keskustelumallia. Kuntien kesken oli huomattavia työskentelyeroja ja sijoitukset sekä sijaisperhevalinnat olivat sattumanvaraisia, suunnittelemattomia ja äkillisiä. Sosiaalityöntekijät olivat yksin, vailla tukea ja työnohjausta raskaiden ja vaikeiden lastensuojeluasioiden kanssa.

Nykyisessä muodossaan Keski-Suomen sijaishuoltoyksikkö on toiminut vuodesta 1994. Silloin perheneuvolan sijaishuoltotyö ja Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen perhehoitopalvelu yhdistettiin, jolloin kuntayhtymä purkautui. Sijaishuoltoyksikkö on Jyväskylän kaupungin alainen itsenäinen toimintayksikkö jolta muut kunnat ostavat palveluita ostopalvelusopimukseen pohjautuen. Yhteistyötahoina ovat Jyväskylän kaupungin ja Keski-Suomen 22 kunnan sosiaalityöntekijät ja lastensuojelulaitokset, sijais- ja tukiperheiksi haluavat sekä jo toimivat perheet, yksityisiä lastensuojelupalveluita tarjoavat perhekodit ja laitokset, lääninhallitukset, perheneuvolat ja Haukkalan psykiatrinen sairaala.

Pohjois-Savoon kehittämissyksikkö perustettiin vasta 2004 hankerahoituksena. Perustamisen lähtökohtana oli, että sijaishuollon hoitopaikkojen tuntemus ja perheiden valmentaminen keskitettäisiin. Perustamalla kehittämissyksikkö ajateltiin voimavaroja

yhdistämällä saada lisää resursseja ja näin paikattaisiin olemassa olevaa resurssivajetta. Sijaisperheiden valmentamisesta oli puutetta, kun sitä ei juuri ollut toteutettu resurssivajeen vuoksi.

Pohjois-Savon kehittämissyksikön toiminnassa on mukana 17 Pohjois-Savon kuntaa. Kehittämissyksikössä työskenteli aluksi kolme kokoaikaista sosiaalityöntekijää ja yksi toimistotyöntekijä kymmenen tuntia viikossa. Vuodesta 2006 alkaen yksikössä on työskennellyt neljä kokoaikaista ja neljä hankehenkilöstöön kuuluvaa työstämässä kuutta eri kehittämishanketta. Kolme työntekijää vastaa sijaishuollon tarpeisiin vastaamisesta. Kaste- hankkeen alkaessa saatiin vielä perhehoidon kehittäjä ja avohuollon kehittäjä tiimiin.

Etelä-Savossa lasten ja nuorten sijaishuollon kehittämishankkeena syntyy ensimmäinen maakunnallinen kehittämisverkosto ja toimijoiden yhteinen toimintafoorumi. Jäseninä voivat olla toimeksiantosopimus pohjaiset perhehoitajat, ammatillisten perhekotien omistajat ja työntekijät, alueen tukiperheet sekä muut lastensuojelussa työskentelevät työntekijät. Yhdistyksen ytimen muodostavat Etelä-Savon Sijaiskotiyhdistys ry ja Savonlinnan seudun Sijaisvanhemmat ry. Kehittämishankkeen yhteydessä nämä yhdistyvät yhdeksi koko maakunnan kattavaksi Perhehoitoliitto ry:n paikallisosastoksi. Kehittämishankkeen tuotoksena syntyi Etelä-Savon Sijaishuolto pankki.

Etelä-Savossa ei ole keskitettyä sijaishuoltoyksikköä, joka keskitetysti vastaisi palvelujen tuottamisesta, valvonnasta, kehittämisestä ja koordinoinnista. Valtion koulukoti Kasvun Yhteisöt hallinnoi Sijaishuollon kehittämissyksikkö-hanketta vuosina 2007–2009. Tavoitteena oli tukea ja kehittää maakunnan lastensuojelua sekä maakunnallista yksikköä. Sijaishuollon kehittämissyksikkö-hankkeelle ei saatu jatkorahoitusta vaan maakunnallisen yksikön kehittämissiirto siirtyi Kaste-hankkeelle. Lapset ja perheet Kaste-hanke kehittää sijaishuollon teema-alueella maakunnallista, tarvelähtöistä, verkostomaisesti toimivaa sijaishuoltoyksikköä Etelä-Savoon. Lapset ja Perheet Kaste II-hankkeen Etelä-Savon osahankkeessa on mukana 18 kuntaa Etelä-Savosta ja Etelä-Karjalasta.

7.2 Käytännön kokemukset ja kustannusrakenteet

Keski-Suomen sijaishuoltoyksikössä toimii yksi johtava sosiaalityöntekijä, neljä sijaishuollon sosiaalityöntekijää ja yksi toimistos sihteeri. Keski-Suomen yksikkö palvelee noin 22 kuntaa. Väestöpohja on noin 270 701 asukasta.

Sijaishuoltoyksikön rahoitus tulee kokonaan kunnilta, jotka ovat mukana. Kustannuksiin on yritetty löytää mahdollisimman tasapuolinen systeemi. Keski-Suomen sijaishuoltoyksikön palvelut on jaettu perustehtäviin ja suoritekustannuksiin. Perustehtäviin kuuluvat palveluiden hinnoittelut ovat suhteutettuna kunnan asukaslukuun ja suoritekustanteiset palvelut taas aikaperusteisesti. Suoritekustanteisista palveluista kunnat eivät mielellään maksaisi vaan haluaisivat vain tiedot sijaisperheistä eivätkä haluaisi sosiaalityöntekijän tekemää työtä ollenkaan mutta Keski-Suomen sijaishuoltoyksikkö on mukana sijoitusprosessissa eikä anna pelkästään tietoja. He ovat mukana ensimmäiseen huoltosuunnitelmanneuvotteluun saakka ja sen jälkeen siirtyy kunnan omaksi työksi.

Sijaishuoltoyksikön olennainen tehtävä on pitää tietopankkia yksityisistä palveluntuottajista. He tutustuvat ammatillisiin perhekoteihin ja laitoksiin ja näin pystyvät miettimään lapselle hänen tarpeisiinsa vastaavan paikan. Tiedot eivät ole tietokonepohjaisia kuten Pohjois-Savossa. Käytännössä on koettu, että kuntien sosiaalityöntekijät haluaisivat mielellään vain tiedon sijaisperheestä eikä sosiaalityöntekijän tekemää työtä ollenkaan. Sijaishuoltoyksikkö on kuitenkin mukana eikä anna pelkästään tietoja.

Keski-Suomessa ollut tilanteita ettei kunnassa ole ollut sosiaalityöntekijöitä vaan esimerkiksi päivähoiton työntekijät ovat valmistelleet huostaanottoa. Nykyään osaamiskeskuksessa on kiertävä erityistyöntekijä joka on pätevä ja voi valmistella päätöksiä kuntiin. Sijaishuoltoyksikössä on resurssipula työntekijöistä. Työntekijöitä tarvittaisiin neljä lisää.

Keski-Suomessa sijaishuoltopaikat on kilpailutettu ja puitesopimukset sitovat vahvasti käsiä. Kilpailutuksissa tehdyt hintasopimukset eivät ole pitäneet kaikissa yksiköissä paikkaansa ja välimatkat sijaishuoltopaikkoihin on koettu hankalaksi. Puitesopimuksen piirissä on liian vähän paikkoja, varsinkin erityisyksiköistä on puutetta.

Pohjois-Savossa kehittämiskeskuksen kustannukset jakautuvat mukana olevien kuntien kesken. Kunnat maksavat sen mukaan paljonko kunnassa on alle 21-vuotiaita asukkaita. Tämän lisäksi saavat kehittämisrahaa lisätueksi. Yksikön tarkoituksena on lastensuojelun avohuollon työmenetelmien kehittäminen, asiantuntija-, konsultaatio- ja koulutuspalvelujen tarjoaminen ja kumppanuusverkostojen yhteistoiminnan vahvistaminen.

7.3 Toiminnan periaatteet

Keski-Suomen Sijaishuoltoyksikön tarkoituksena on toimia kunnan sosiaalityöntekijöiden rinnalla sijoituksissa. Sijaishuoltoyksikön tarkoituksena on toteuttaa ja kehittää yhdessä muiden toimijoiden kanssa laadukasta, saumatonta ja sujuvaa lastensuojelun palveluketjua. Sijoituspaikkaa tarvitsevalle lapselle olisi tarkoitus löytää mahdollisimman laadukas, hänen tarpeisiinsa vastaava sijaishuoltopaikka. Sijaishuoltoprosessi tehdään hyvin valmistellusti ja yhä enemmän kiinnitetään huomiota biologisten vanhempien huomioon ottamisessa sijoitusprosessissa ja miten heidän kanssaan asioita työestetään. Tämä on tuen ja seurannan pohja miten saadaan yhteistyö sujumaan mahdollisimman hyvin.

Kunnan sosiaalityöntekijät tekevät avohuollon työt, valmistavat huostaanoton ja hyvissä ajoin ottavat yhteyden sijaishuoltoyksikköön. Sijaishuoltoyksikkö saa esitietolomakkeesta tietoonsa tärkeät asiat, jotka kunnan sosiaalityöntekijä on kartoittanut. Kartoitettavia asioita ovat esimerkiksi lääkärinlausunnot, muut lausunnot ja onko sukulaissijaisvanhemmuus kartoitettu, onko sijoitus pitkä- vai lyhytaikainen ja riittääkö ammatillinen perhekoti vai pitääkö olla yksityinen laitoshoido. Prosessia nopeuttaisi, kun kaikki oleellinen tieto olisi tiimissä tiedossa. Keski-Suomen sijaishuoltoyksikössä on periaatteena, että alle kaksitoistavuotiasta ei sijoiteta ammatilliseen perhekotiin eikä laitokseen mutta kuitenkin lapsen tarpeen mukaisesti. Sijaisperheisiin sijoitetaan ensisijaisesti.

Pohjois-Savon kehittämissyksikön toiminnan periaatteena on tarjota yli kunnallisten rajojen toimivaa ja taloudellista useamman kunnan yhteistyössä järjestettyä työskentelyä. Voimavaroja yhdistämällä ajateltiin paikattavan työntekijöiden resurssivajetta. Työskentelymallissa on tärkeää ja merkityksellistä monitoimijoiden vuoropuhelu.

Pohjois-Savossa kehittämissyksikön tarkoituksena on järjestää koulutuksia ja sijaisperheiden valmentamisia. Perheiden valmentamiseen ei aikaisemmin ollut pystytty resurssivajeen vuoksi paneutumaan tarpeeksi.

Pohjois-Savon kehittämissyksikön toiminnan periaatteena on että kehittämissyksikön työntekijä on kunnan työntekijän rinnalla sijoituksissa. Lapsen siirryttyä perheeseen kehittämissyksikön työntekijä on mukana ensimmäisessä asiakaspalaverissa. Tämän jälkeen siirtyy kunnan vastuulle. Kehittämissyksikkö kerää kokoajan tietoja sijais- ja tukiperheistä sekä ammatillisista perhekodeista. Tiedot kerätään tietokonepohjaiseen tiedostoon.

7.4 Moniammatillinen yhteistyö

Keski-Suomen Sijaishuoltoyksikkö tekee moniammatillista yhteistyötä. Tiimi kokoontuu viikoittain ja silloin valitaan työntekijä perheille joka kartoittaa ja kokoaa tietoa sekä kuulee vanhempien mielipiteen. Tiimissä päätetään ja arvioidaan sijoituspaikan valmius ottaa sijoitettava hoidettavaksi. Sijaisperheet täytyisi olla valmennettuja mutta kunnat tekevät sijoituksia myös valmentamattomiin perheisiin esimerkiksi sukulaissijoitukset. Kunnan antama tuki on tärkeää sijaisperheille. Sijoitusta suunniteltaessa ammatilliseen perhekotiin pitää tehdä paremmat perustelut maksajille kuin sijaisperhesijoituksista. Keski-Suomen sijaishuoltoyksikön kautta kulkee myös kiireelliset sijoitukset ja sosiaalipäivystys hoidetaan myös yksikössä.

Kaikki sijais- ja tukiperheet valmennetaan ja heille tarjotaan koulutusta ja työnohjausta. Tukiperhettä tarvitseva lapsi saa mahdollisimman hyvän tarpeitaan vastaavan valmennetun tukiperheen.

Keski-Suomessa sijaishuollon laatuksiteereitä ei ole erityisesti viety maakuntiin mutta ne elävät työssä mukana.

Pohjois-Savon kehittämissyksikön hankkeen hyvinä puolina nähtiin yli kunnallisen rajojen toimiminen, toiminta on taloudellisesti järkevämpää järjestää useamman kunnan kanssa ja monitoimijoiden vuoropuhelu on merkityksellistä ja tärkeää. Sosiaalityöntekijät, tukiperheet sekä ammatilliset perhekodit sekä laitokset ovat osallistuneet

koulutuksiin. Lastensuojelun osaamiseen on saatu syvällisiä prosesseja. Eri kunnista ihmiset koulutuksissa joissa on kehitetty asiakastyön ammattilaisia ja vahvistettu moniammatillista verkostoitumista.

Pohjois-Savon lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijatyöryhmä on koottu toimimaan Lastensuojelulain 14 §:n mukaisena asiantuntijaryhmänä, jonka kuntien sosiaalihuollosta vastaavat toimielimet voivat asettaa kunnan lastensuojelusta vastaavien sosiaalityöntekijöiden ja päätöksenteon tueksi lastensuojelun vaativissa asiakastyön tilanteissa. Asiantuntijatyöryhmä ottaa työryhmän kokouksiin käsiteltäväksi vaativia lastensuojelun asiakastapauksia kuntien toimeksiannosta, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai lastensuojelun yhteistyötahon aloitteesta ja esittelemänä. Työmuodot ovat konsultaatio ja lausuntojen antaminen. Alueellinen asiantuntijatyöryhmä on käynnistynyt kokeiluna ja asiantuntijatyöryhmä jatkaa vuonna 2010 Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikön koordinoimana, osana Katse lapseen - hanketta.

Kehittämiskeskuksen toiminnassa sijaishuollon laatuksiteerit on otettu käyttöön ja perhehoidon osuus käyty perheiden kanssa läpi. Laatuksiteerit ovat prosessikuvauksien pohjana. Sijoituksen arviointia varten on arviointilomake ja palautelomakkeita monenlaiseen asiakastyöhön. Kehittämiskeskus tekee yhteistyössä oppilaitosten kanssa opinnäytetöitä. Vaikuttavuutta arvioidaan ja palveluiden saatavuus pyritään turvaamaan. Asiakkaiden kohtaaminen on tärkeimpiä asioita.

Varsinais-Suomen Lastensuojelun kehittämissyksikön toiminta päättyi vuonna 2009, jonka jälkeen Kaarinan kaupungin hallinnoimana on jatkanut lastensuojelun sijaishuolto pankki, joka käsittää sijaishuolto-, tukiperhe- ja kriisiperhepankin sekä ammatillisten perhehoitajien ja laitosten pankin ylläpidon ja päivityksen. Sijaishuolto pankin toiminnan on tarkoitus antaa mahdollisimman paljon hyötyä sosiaalityön arkeen rekrytoimalla, valmentamalla (Pride) ja tukemalla (vertaisryhmätoiminta) sijaishuolto vanhempiä. Valmennus, koulutus ja vertaisryhmätoiminta koskevat myös sukulaissijaishuolto vanhempiä.

Etelä-Savon suunnitelmallisen sijaishuollon kehittämissuunnitelman tavoitteena on toimijoiden sisäisen kehittämissuunnitelman herättäminen, jonka seurauksena alueellinen eri muotoinen sijaishuolto- ja tukiperhehoito toiminta voisi tarjota tasokkaampaa toimintaa ja palve-

luja sekä pystyisi nykyistä paremmin vastaamaan palvelujen toimeksiantajien ja ostajien tarpeisiin ja odotuksiin. Etelä-Savon sijaishuolto pankin tavoitteena on löytää sijaishuoltopaikkaa tarvitsevalle lapselle tasokas ja turvallinen paikka oman maakunnan alueelta. Sijaishuoltopaikan tulisi olla sekä sisällöllisesti että kasvatuksellisesti mahdollisimman sopiva.

Lapset ja perheet Kaste hankkeen sijaishuollon teema-alueella kehittämistyö etenee prosessimaisesti. Ensimmäisen hankkeen aikaan hankittiin tietokonesovellus, joka pitää sisällään päivittävän tietopankin ajan tasalla olevista maakunnan sijaishuoltopaikoista. Lapset ja perheet II-hankkeen kehittämistyön tavoitteena on luoda keskitetty sijaishuollon palvelukokonaisuus, joka tarjoaa laadukkaita ja vertailukelpoisia palveluja kuntien käyttöön koko maakuntaan. Kunnille tarjottavien palvelujen lisäksi sijaishuoltoyksikön palvelut kohdistuvat tukemaan sijaishuollon palveluntuottajia keskittyen erityisesti perhehoitoon.

7.5 Sijaishuoltorekisteri

Kehittämisyksikön ylläpitämän tietorekisterin toivottaisiin toimivan avoimemmin ja olevan selattavissa kunnissa sosiaalityöntekijöillä. Monien kuntien tarvitessa palveluita ei ole keksitty miten rekisteri päivittyisi, jos sieltä voisi poimia koko kuntajoukko itselleen sijoituspaikkoja. Peruslähtökohtana on ollut, että tiedot olisivat jossain kootusti. Kehittämisyksikön näkökulmasta katsottuna näyttää siltä, että tilanne on paljon selkeämpi kuin vuonna 2000. Haasteellista on saada kaikki toimijat mukaan yhteiseen ajatteluun ja työntekijätkin vaihtuvat tiuhaan tahtiin, joka vaikeuttaa yhtenäistämistä.

Pohjois-Savossa ei ole kilpailutettu sijaishuoltopaikkoja. Kehittämisyksiköllä on jatkuvasti netissä ns. kilpailutus. Sijaishuoltopaikat voivat jättää sinne tietojaan. Lastensuojelupalvelut järjestetään yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Sijaishuolto pankin toiminta on erittäin tarpeellinen lastensuojelun sijaishuollon järjestämistä helpottava palvelu. Tärkeä osa palvelua on sijaisperheiden kouluttaminen ja perheiden tukeminen. Lisäksi sijaishuoltoyksikön työntekijät kartoittavat muita yksityisiä palveluntuottajia ja tämä helpottaa kunnan lastensuojelutyötä ja sijoittamiseen liittyviä selvityksiä.

Pohjois-Savossa sijaishuollon rekisteriin tallennetaan kaikki, jotka heille tietonsa ilmoittavat. Pohjois-Savossa järjestettäviin koulutuksiin kutsutaan sijaisperheiden lisäksi ammatillisten perhekotien ja laitosten henkilökuntaa.

Näihin eroavuuksiin ajattelen vaikuttavan sen, että Keski-Suomen yksikkö on perustettu huomattavasti aikaisemmin ja siihen aikaan perhekoteja ei ole ollut tarjolla. Perinteet siis vaikuttavat edelleen vaikka ei ole suljettu ammatillisia perhekoteja ja laitoksia kokonaan ulkopuolelle.

7.6 Kehittämisideat

Keski-Suomen sijaishuoltoyksikössä on visiona toteuttaa ja kehittää muiden toimijatahojen kanssa laadukasta, saumatonta ja sujuvaa lastensuojelun sijaishuollon palveluketjua. Jalkautuvaan työhön tarvittaisiin enemmän resursseja ja kunnat pitäisi sitouttaa käyttämään palveluita. Palautteen antamiseen olisi kiinnitettävä enemmän huomiota.

Sijoitusten jälkeen sijaishuoltoyksikölle ei tule tietoa miten lapsilla asiat sujuvat. Työntekijät haluaisivat enemmän yhteydenpitoa sijoituksen jälkeen sekä tukea ja seuranta sijaishuoltopaikoille.

Keski-Suomen sijaishuoltoyksikön rahoituspohja mietityttää ja on todettu, että helppointa olisi toimia pelkästään yhden kunnan kanssa. Kaste-hankkeen kautta kehitystyöhön voidaan panostaa paremmin ja kunnat ovat hyvin käyttäneet mahdollisuutta kouluttaa sosiaalityöntekijöitään.

Pohjois-Savon yksikössä tarvitaan kehittämisvalmiutta kaikissa kohdissa. Yhteistyöverkostotyöskentelystä jaetaan tietoa mutta yllätyksiä tulee eri toimijoiden asemasta ja kokemukset toiminnasta ovat erilaiset. Kaste-hankkeen aikaan tarkoituksena olisi kehittää vaativaa perhehoitoa ja kuntien keinoja tukea perhehoitoa. Lasten näkökulmia esimerkiksi erovaiheissa tulisi huomioida paremmin. Pohjois-Savon kehittämissyksikössä mietitään myös voitaisiinko ehkäistä lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon tarpeita.

Pohjois-Savon kehittämissyksikön haasteena on hankerahoituksen lyhytjänteisyys ja jaksotettu toiminta. Hankerahaa myönnetään lyhyemmäksi aikaa, kun sitä haetaan. Toimintaedellytykset pitäisi turvata ja kuntien kanssa pitäisi saada pysyvämpiä ratkaisuja. Toiminta pitäisi saada vakiintumaan ja kunnat pitäisi saada sitoutumaan toimintaan. Haasteena on yhteistyökumppaneiden pysyvyys ja työkäytäntöjen vakiinnuttaminen. Lastensuojelupalveluissa sijaishuoltopaikkojen haku pitäisi toteuttaa yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Etelä- Savon sijaishuoltoyksikön perustaminen vaatii pitkäaikaista kehittämistyötä ja alueen tarpeiden ja toimintakulttuurin tuntemusta. Kuntien sitouttaminen hankkeen suunnitteluvaiheessa on vaikeaa. Kunnat ovat ilmaisseet kiinnostuksensa sijaishuollon kehittämiseen mutta valmiin paketin puuttuessa sitoutuminen on vaikeaa. Keskitetyistä yksiköistä eri puolilta Suomea on saatu hyviä kokemuksia. Kuntien kanssa tehtävät sopimukset määrittelevät sijaishuoltoyksikön toiminnan laajuuden ja käytettävissä olevat resurssit. Suunnitteluvaiheessa tulee sopia vastuukaupungista ja maakunnan kuntien tarve sekä halukkuus palvelujen käyttöön tulee selvittää huomioiden kuntien erilaisuus ja pitkät välimatkat. Tuloksekkaan sijaishuoltoyksikön edellytyksenä ovat riittävät toiminnan edellyttämät resurssit.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tuloksissa minua jäi mietityttämään lastensuojelun sijaishuollon resurssipula. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työmäärä suhteessa työntekijöihin on valtava ja työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Työ on henkisesti raskasta ja kuormittavaa. Sosiaalityöntekijät kenties uupuvat suuren työmäärän vuoksi ja vaihtavat lastensuojelun työkentästä muihin työtehtäviin. Lastensuojeluun on vaikea saada päteviä sosiaalityöntekijöitä ja epäpätevien työntekijöiden palkkaaminen tuo lisä haasteita huostaanotto- ja sijoitustilanteissa kunnissa.

Opinnäytetyössäni tuli esille, että sijaishuoltoyksiköiden haasteena on pysyvien yhteistyökumppaneiden ja työkäytäntöjen vakiinnuttaminen. Lastensuojelutyössä pidetään välttämättömänä pari- ja tiimityötä asiakkaiden oikeusturvan ja työntekijöiden jaksamisen kannalta. Pienissä kunnissa voi olla vaikea saada pätevää työparia lasten-

suojelutyöhön. Kuntien tekemä seudullinen yhteistyö voisi olla ratkaisu helpottamaan varsinkin pienten kuntien toimintaa.

Opinnäytetyötä tehdessäni huomasin sijaishuoltoyksikön ja kehittämissyksikön silmiinpistävän eron. Keski-Suomessa kehitetään vahvasti sijaisperheisiin tehtäviä sijoituksia peilaten. Siellä on kehitelty perheiden valmennus ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä ja työmalleja sijaisvanhempien tarpeisiin. Keski-Suomessa panostetaan vahvasti sijaisperhe- ja tukiperhetoimintaan. Keski-Suomessa sijaishuoltopaikkojen tiedot eivät ole tietokonepohjaisessa ohjelmassa vaan muutaman ihmisen ylläpitämä rekisteri. Keski-Suomessa suositaan vahvasti sijaisperhesijoitusta. Koulutukset järjestetään ja suunnataan perhehoitajille. Tietorekisteriin kerätään myös ammatillisten perhekotien ja laitosten tietoja sekä käydään tutustumassa paikkoihin.

Sijaishuoltorekisterin keskittäminen yhteen paikkaan tuo etuja sosiaalityöntekijöille valittaessa sijaishuoltopaikkaa. Ajanpuutteen vuoksi sosiaalityöntekijä ei välttämättä tunne riittävän hyvin palveluntuottajia ja heidän erityisosaamisiaan. Sijaishuoltoyksiköissä työntekijät pystyisivät paremmin arvioimaan ja osoittamaan oikean sijoituspaikan lapselle, kun he ovat käyneet tutustumassa palveluntarjoajiin. Sijaishuoltoyksikön hyviä puolia olisi rekisterin ylläpidon lisäksi se, että työntekijät ovat lastensuojelun asiantuntijoita ja työntekijöillä olisi huostaanottoprosessien sekä lakien tuntemus. Heidän työskentelymenetelmänsä hioutuisivat heidän saadessa toimia tutoreina kuntien sosiaalityöntekijöille. Lastensuojelutyön asiantuntijuuteen olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota. Lastensuojelutyöskentelyssä ja työn laadussa on suuria eroja kuntien välillä ja jopa kuntien sisälläkin.

Sijaishuoltorekisterin ylläpitämisen haasteeksi opinnäytettä tehdessäni osoittautui kuntien sitoutumattomuus ja rahoitus. Yksiköiden toimiessa hankerahoituksilla toiminta on lyhytjänteistä ja jaksotettua. Hankerahat myönnetään lyhyemmäksi aikaa kuin niitä haetaan. Kuntien kanssa pitäisi päästä pysyvämpiin ratkaisuihin ja turvata siten toimintaedellytykset. Osassa kuntia lastensuojelutyötä tehdään systemaattisesti, suunnitelmallisesti ja jatkuvasti kehittämiseen panostaen. Toisaalta on paljon paikkakuntia, joissa lastensuojelutyötä tehdään vähäisin resurssein ja työn halutaan olevan näkymätöntä, kuulumatonta sekä halpaa. Kuntien ongelmana on taloudellisten resurssien vähentyminen. Taloudellinen tilanne kunnissa voi vaarantaa kalliiden erityispalveluiden

hankkimisen vaikka lastensuojelulain mukaiset velvoitteet eivät ole sidottuja kunnan taloudelliseen tilanteeseen.

Lastensuojelun sijaishuoltoon on laadittu laatuksiteerit, mutta ne eivät välttämättä ole työntekijöitä ohjaavia. Sijaishuoltopaikan valintaan laatuksiteikat vaikuttavat murto-osan verrattuna hintaan. Kuntien tekemissä sijaishuollon kilpailutuksissa hinta ratkaisee. Tehdyt puitesopimukset sitovat sosiaalityöntekijöitä sijoittamaan paikkoihin, joihin puitesopimukset on tehty. Jonkin verran joudutaan tekemään sijaishuollon muutoksia, kun ei olla ennen sijoitusta mietitty tarkasti onko sijaishuoltopaikka sopiva lapsen tarpeisiin nähden.

Opinnäytetyötä tehdessäni mietin hyödyttääkö sijaishuoltorekisteri palveluntarjoajia? Uskon, että siitä olisi etua molemmiin puolin. Lastensuojelutyössä erityisosaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen on ajankohtaista. Palveluntarjoajien pitäisi tunnistaa omat rajansa, se millaisten lasten tarpeisiin he pystyvät vastaamaan. Sosiaalityöntekijät eivät pysty tekemään välttämättä oikeita päätöksiä, jos heillä ei ole pidemmältä aikaväliltä tuntemusta palveluntarjoajasta. Toisaalta palveluntarjoajissakin on monenlaisen koulutustaustan työntekijöitä. Lastensuojelutyössä on tarvetta parantaa erityisosaamista, kehittää lastensuojelun työmenetelmiä ja osaamista moniammatilliseen yhteistyöhön.

Opinnäytetyöni heikkoutena on pieni otanta jonka vuoksi asiasta ei voida tehdä koko Suomen kattavia yleistyksiä. Aikaisempien tutkimusten niukkuuden vuoksi en voinut vertailla tuloksia aiempiin. Pienen otannan vuoksi työssäni on eettinenkin ongelma. Olen ennen työni tekemistä kysynyt asianomaisilta luvat haastatteluihin ja nauhoitukseen joten eettiset kysymykset ovat siltä osin kunnossa.

Jatkotutkimusaiheena esittäisin, että olisi hyvä tutkia Etelä-Savon sijaishuoltoyksikön ja sijaishuoltorekisterin perustamiseen liittyviä kysymyksiä. Mielenkiintoista oli verrata pitkään toimineen yksikön ja vastaperustetun yksikön eroavaisuuksia.

LÄHTEET

Aaltola, J., Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: PS- kustannus.

Ammatillisten perhekotien liitto ry. 2008. APKL ry. – Sijaishuolto. WWW-dokumentti. <http://www.apkl.fi/sijaishuolto>. Ei päivitystietoa. Luettu 18..5..2011.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopainos.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kankaanniemi (toim.) 2004. Kehittämishanke asiantuntijuuden vahvistajana. Joensuu: Joensuun yliopistopaino

Kähkönen Päivi. 1996. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Laamanen, E. (toim.) 2001. Seutuyhteistyön suunta. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Laamanen, E. (toim.) 2005. Seutuyhteistyön käsikirja II. Helsinki: Suomen kuntaliitto

Lastensuojelun keskusliitto 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. Jyväskylä: Tammi

Lastensuojelun käsikirja 2011. www.sosiaaliportti.fi/sijaishuolto. Päivitetty 11.11.2011. Luettu 12.4.2011

Majoinen, K., Sahala, H., Tammi, T. 2003. Sosiaalipalveluja seutuyhteistyöllä - ideasta sopimukseen. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Metteri, A. (toim.) 1996. Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Oy Edita Ab.

Männikkö 1996. Mitä on perhehoito? WWW-julkaisu. [http://www. saunalahti.fi](http://www.saunalahti.fi).

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Perhehoitoliitto 2010. www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito. Luettu 12.4.2011

Rousu S. & Holma T. 2004. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Suomen kuntaliitto. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.

Rousu, S., Holma, T. 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntatalon painatuskeskus.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki. Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Virtanen, P. (toim.)1999. Verkostoituva asiakastyö. Tampere: Tammer-Paino.

HAASTATTELURUNKO

1. Taustatiedot:

Haastateltavan nimi

Yksikön

- sijainti
- organisointitapa
- kattavuus
- milloin perustettu
- mitkä olivat lähtökohdat perustamiselle

2. Kokemuksia ja käytäntöjä sekä kustannukset

- hyvät puolet
- haasteet
- kustannusrakenne
- ansaintamallit

3. Toiminta

- toiminnan periaatteet (prosessi: asiakkuuden alkaminen---kuinka eteenpäin?)
- mitä etuja saavutettu
- mitä haittoja/katveja
- laatu/ kiinnitetäänkö huomiota ja millä tavoin?
- mihin asioihin kiinnitetään huomiota?
- ohjaako valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit toimintaa?

4. Kehittämisideat

- haasteet
- miten kunnat sitoutetaan mukaan?
- Kilpailuttaminen.